

ESKİŞEHİR SEYİTGAZİ İLÇESİ AKIN MAHALLESİ'NDE “DOKTORLAR CADDESİ”

“Doctors Street“ in Akin Neighborhood of Seyitgazi District Eskişehir

Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET*

Zülal SÖĞÜT*

ÖZ

Akin Mahallesi, Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesine bağlı Alevi Türkmen mahallesidir. Mahallenin “Doktorlar Caddesi” olarak adlandırılan Tatarlar Sokağı'nda, geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayarak hastaları tedavi eden on üç ocak yer almaktadır. Bu makalede, Akin Mahallesi'nden tespit edilen ocaklar üzerinde durulmuştur. Ocaklarla ilgili veriler; 2020-2022 yılları arasında bilimsel araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilen saha araştırmasında, gözlem ve derinlemesine mülakat teknikleri ile elde edilmiştir. Tespit edilen ocaklar; ocakların yapısal özellikleri, tedavi yöntemleri ve bu bağlamdaki inanış ve uygulamalar üzerinden incelenerek değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, bugün nasıl ki Eskişehir il merkezinde muayenehanelerin çok olması nedeniyle halk arasında “Doktorlar Caddesi” olarak tabir edilen caddede, hekimler uzmanlık alanları dâhilinde hasta kabul ediyorsa Akin Mahallesi'ndeki Tatarlar Sokağı'nda da ocaklılar, önceki kuşaktan devraldıkları bilgileri kullanarak hastalık tedavisi yapmaktadır. Bugün birçok yerleşim biriminde ocaklıların vefat etmesi ve ocaklık kurumunun devam ettirilmemesi gerçeği karşısında, Akin Mahallesi'ndeki ocaklar, geleneğin muhafazası ve devamlılığı noktasında işlevseldir. Akin Mahallesi, modern tıpta yaşanan pek çok değişim ve dönüşüme rağmen ocaklık kurumunun sürdürüldüğü önemli bir yerleşim yeridir.

Anahtar Sözcükler: Eskişehir, ocak, ocaklı, hastalık, sağaltma.

ABSTRACT

Akin Neighborhood is an Alevi Turkmen neighborhood in the Seyitgazi district of Eskişehir province. On Tatarlar Street, known as “Doctors Street“ in the Neighborhood, thirteen ocaks treat patients by applying traditional healing methods. This article focuses on some of the ocaks identified in the Akin Neighborhood. The data

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir/Türkiye. E-posta: abuyukokutan@hotmail.com ORCID: 0000-0001-8732-6043.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı, Eskişehir/Türkiye. E-posta: zulatorya11@windowslive.com. ORCID: 0000-0001-5998-6909.

on the ocaks were obtained through observation and in-depth interview techniques during the field research conducted as part of a scientific research project between 2020 and 2022. The identified ocaks were analyzed and evaluated in terms of their structural features, treatment methods, beliefs, and practices in this regard. As a result, just as doctors accept patients within their fields of expertise on the street called “Doctors Street“ due to the high number of doctors’ offices in the city center of Eskisehir today, in Tatarlar Street in Akin Neighborhood, ocaklı people treat diseases using the knowledge they have inherited from the previous generation. In many settlements today, the ocak people have passed away, and the institution of ocak has been discontinued; however, the ocaks in Akin Neighborhood continue to keep the tradition alive and active. Despite many changes and transformations that have taken place in modern medicine, the ocak institution remains an important part of the Akin Neighborhood.

Keywords: Eskişehir, ocak, ocaklı, disease, healing.

Giriş

Sağlıklı bir beden, tarihin hemen her döneminde ihtiyaç duyulan temel bir gereksinim olup bireyin en eski arzularından biridir. Toplumlar, ait olduğu kültürün etkisiyle hastalıkları farklı şekillerde tanımlamış ve yorumlamış olsa da özellikle insan bedenindeki istikrarın korunması kabul gören bir taleptir. Bu sebeple toplumlar, yapıtaşları olan bireylerinin yaşamını sürdürebilmesi ve bedensel-ruhsal dengelerinin uyumla devam edebilmesi için kendilerine has birtakım tedavi yöntemleri geliştirmiştir. Toplumun kendi kültürüyle yoğurduğu bu geleneksel yöntemler, hekimliğin folklorik yüzünü meydana getirmekle beraber günümüzde de modern tıbbın bir destekleyicisi durumundadır.

Toplumların sosyokültürel yapısına uygun olarak ürettikleri geleneksel tedavi uygulamaları, bugün çeşitli araştırmacılar tarafından çoğunlukla “geleneksel tıp” ya da “halk hekimliği” başlığı altında değerlendirilmekte ve incelenmektedir. Halk hekimliği; geçmişten günümüze, imkânların sınırlı olduğu zamanlarda başvuru alanı olan insanlığın doğa ile arasındaki bağ etrafında şekillenen fiziksel ve manevi geleneksel tedavi yöntemleridir (Çalışkan ve Çanlı, 2019: 52). Söz konusu tedavi yöntemleri; günümüz modern tıbbında bilinen çeşitli eklem, ağrı ve cilt rahatsızlıkları gibi somut hastalıkların yanı sıra tıp biliminin tanımlanmamış çeşitli ruhani çöküntüler, nazar ve büyü etkilerini de içermektedir (Hufford, 2007: 79). Dünya tarihinin eski dönemlerinden itibaren varlığını sürdüren Türk milleti de yüzyıllar boyu biriktirdiği deneyim ve gözlemler sonucunda çeşitli tedavi yöntemleri üret-

miş ve ürettiği bu tedavi yöntemlerini bugüne kadar yaşatarak devam ettirmiştir. *Kutadgu Bilig*'de geçmekte olan “afsunçu” ve “otacı” kelimeleri ile *Divanu Lügati't Türk*'te geçmekte olan “emçi” kelimesi, Türklerin eski dönemlerde halk hekimliği ile bağdaştırılabilecek meslek kollarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Şen, 2007: 215).

Hastalıklara karşı geliştirilen birtakım ilaçlar ve tedavi sırasında gerçekleştirilen büyüsel işlemler, halk hekimliği kapsamında değerlendirilmektedir (Örnek, 1973: 32). Halk hekimliğinde, çeşitli bitkilerden faydalanılmış ve bu bitkiler hastalık tedavi yöntemlerinde kullanılmıştır. Bunun yanında birtakım dinsel-büyüsel işlemlere de başvurulmuş hastalıkların iyileştirilmesi sağlanmıştır. Dinsel-büyüsel işlemlerin tercih edilmesinin nedeni; İslam öncesi dönemde kötü ruhların, insanların ruhlarına rahatsızlık vererek hastalıkları meydana getirdiğine olan inanıştır. Hastalıkların tedavisi için üretilen ilaçlar ve bu ilaçların sağaltımda kullanılması kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu deneme-yanılma sürecinde ortaya çıkan uzmanlaşma, toplumların bireylere atfettiği kutsiyet ve inanışlarla birleşerek tedavi eylemlerinin belirli kişiler etrafında tekelleşmesini sağlamıştır. Halk arasında hastalıkları iyileştirme gücüne sahip olan, tedavinin inceliklerini ve metotlarını bilen kimselere “ocaklı” adı verilir (Duvarcı, 1990: 35). Ocak olarak da anılan bu kişilerin ortaya çıkış süreci kamlık geleneğine dayandırılmaktadır.

Türk kültüründe “izinli”, “efsunlu”, “bakıcı”, “el almış” gibi çeşitli isimlerle de anılan (Acıpayamlı, 1969: 4; Çınar, 2007: 173; Küçükbasmacı, 2000: 66) ocaklıların Eski Türk yaşamında birtakım toplumsal görevlere ve kötü ruhların sebebiyet verdiği birçok hastalığı iyileştirme yetisine sahip olan kamların devamı oldukları belirtilir (Kalafat, 1999: 217). Kamlar, İslâmiyet'in de etkisiyle zaman içerisinde şairlik, musikişinaslık, bakıcılık, efsunculuk, müneccimlik, ruhanilik ve halk hekimliği görevlerini farklı kişilere bırakmıştır (Köprülü, 2004: 78-79). Bu noktada ocaklılar, kamların yerine geçerek toplumun yeni şifacıları hâline gelmiştir. İslamiyet'in yayılması ile İslami bir kimlik de kazanan bu kişiler, yaptıkları tedavilerde yer alan birçok işlemde dinî öğelere de yer vermeye başlamışlardır. Kamlık geleneğinin en eski bakıcılarından olan ocaklardan bazıları dönemin dinî ve teknolojik gelişmelerine ayak uydurarak ilerlemeye devam etmiş ve bugüne kadar gelmiştir.

Ocaklılar tedavi esnasında birbirinden farklı birçok teknik kullanmaktadır. Bu teknikler, genel itibarıyla ocaklıların el aldıkları ustalardan izleyerek öğrendikleri ve benzer şekilde uygulayarak yaşattıkları geleneksel öğretilerdir. Söz konusu teknikler kimi ocaklı tarafından aynen devam ettirilerek ko-

runurken kimi ocaklı ise tedavi uygulamalarını zamanın şartlarına göre güncelleyerek zenginleştirmiştir. Türkiye’de halk hekimliği uygulamalarında görülen tedavi yöntemleri, çeşitli araştırmacılar tarafından sınıflandırılarak listelenmiştir (Acıpayamlı, 1989; Kaya, 2001; Şar, 1992; Ülkütaşır, 1974). Irvasa yöntemi, parpılama yöntemi, dinsel yolla yapılan sağaltma yöntemleri, bitki, hayvan ve maden kökenli ilaçlarla yapılan sağaltma yöntemleri bunlar arasındadır.

Hastalıkları tedavi edebilme gücüne erişmek ve ocaklı olabilmek için ocaklık geleneğinde bazı ritüelleri gerçekleştirmek ya da geleneğin gerekli kıldığı özelliklere sahip olmak gerekir. Bu ritüellerin gerçekleştirilmesi koşuluyla kişilerin ocaklı olacağına ve yukarıda bahsi geçen tedavi yöntemlerini başarıyla uygulayabileceğine inanılır. Bölgelere göre değişiklik gösteren ocaklı olma şekilleri genel itibarıyla ocak soyundan gelerek ocaklı olma, el alma yoluyla ocaklı olma ve yetenek sebebi ile ocaklı olma şeklinde gerçekleşmektedir. Bunun yanında Türk ocak kültüründe rüya görme (Ateş, 2015: 98), hastalık geçirme (Arslan, 2020: 61; Ateş, 2015: 100; Akpınar, 2020: 150), hayvan öldürme (Arslan, 2020: 60; Ateş, 2015: 99; Kumartaşlıoğlu, 2012: 229; Özkan, 2012: 103; Tekel, 2021: 87) ve hastalığa sebep olduğuna inanılan varlığı yakalama yoluyla ocaklı olma (Boratav, 2016: 130-131) örneklerine de rastlanır.

Ocak soyundan gelerek ocaklılık yeteneği kazanmada, ocaklı olma yetisi doğrudan ailenin kanında bulunmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2012: 215). En yaygın ocaklı olma türü olan bu yol genelde babadan oğula, anadan kıza ya da nineden toruna geçen bir silsile şeklinde görülmektedir (Tanyu, 1982: 493; Aça ve Yolcu, 2022: 424-425). Bunun yanında eve gelin olarak gelen kadının, aile soyuna dâhil edildiğine dair inanışın etkisiyle kayınvalideden gelene aktarımın da Türk ocaklık geleneğinde yaygın olduğu tespit edilmiştir (Tekel, 2021: 88). Aktarım noktasında kimi ocak soylarında ocaklıların çeşitli ritüellerle yeni adaya el verdiği görülürken kimi ocak soylarında ise aktarım, herhangi bir ritüele ihtiyaç duyulmaksızın kendiliğinden gerçekleştirilmektedir (Baysan, 2016: 96; Tekel, 2021: 84). Rifat Araz’a (1995: 85) göre soylu ocak adayı, hangi hastalığın tedavisinde yetkili ise o ocağın pratiğini ve yapması gereken işlemleri, ocaklı öğreticisinin uygulamalarından öğrenmektedir. Bunun için özel bir öğrenim ya da eğitim evresine ihtiyaç yoktur. Zira ocaklı; hastanın nasıl ve ne şekilde tedavi edileceğine, tedavi işleminin kaç gün süreceğine ve söz konusu hastalığa karşı nasıl tedbir alınacağına neslinden gelen birikim sayesinde aşınadır.

İkinci yaygın yol olan el alma/el verme yönteminde ise arada herhangi bir kan bağı bulunmayan ocaklı ile ocaklı adayının teması söz konusudur. El veren ocaklı ile eli alacak olan adayın aynı aileden olmaması bu noktada oldukça önemlidir. El alacak kişilerin bir araya gelme noktasında ise genel olarak kişilerin tedavi amaçlı gittiği ocakta, ocaklı ile anlaşarak ondan el alması ya da ocaklının kendi görevini devam ettireceğini düşündüğü aday kişiyi bulması gibi durumlar söz konusu olmaktadır (Baysan, 2016: 99; Kurnartaşlıoğlu, 2012; 224). Bu noktada şuna dikkat etmek gerekir: el alma işlemi, ne şekilde olursa olsun arada herhangi bir kan bağı yoksa ocaklı olabilmek için yapılması şart koşulan ritüellerdendir (Arslan, 2020: 56).

Yetenek sebebi ile ocaklı olan kişiler ise genelde doğuştan getirdikleri özelliklerle ya da kan bağı olmayan herhangi bir ocaklının tedavi yöntemini izleyerek kendiliğinden sağaltım yapabildiklerini ifade eden kimselerdir (Ateş, 2015: 98). Bazı ocaklıların tedavi amacıyla gittikleri yerdeki ocaklının tedavilerini izleyerek ve daha sonrasında başka yerlerde deneyerek tedaviye başladıkları görülmektedir (Tekel, 2021: 88). Bu yöntem, ocak geleneğinin tamamen soya dayalı dini-büyüsel ritüellerini ve ocaklıların kutsiyet barındırması gerektiği algısını kırması bakımından önemlidir.

Türk kültüründe halk hekimliği ve ocaklık geleneğine dair verilen bilgileri, Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı Akin Mahallesi'nden tespit edilen ocaklar üzerinden devam ettirmek yerinde olacaktır. Akin Mahallesi geçmiş dönemlere ait geleneksel halk hekimliği ve tedavi yöntemlerini, bugüne kadar yaşatan ve ocaklık kurumunu sürdüren önemli bir yerleşim bölgesidir. Temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan mahalle halkı, Alevi-Türkmenlerden oluşan kapalı/yarı kapalı bir toplumdur. Akin Mahallesi'nde, geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayarak hastalara şifa veren on üç ocak tespit edilmiştir. Yazıda, Akin Mahallesi'nde hizmet veren söz konusu on üç ocak üzerinde durulacaktır. Çalışmanın verileri, 2020-2022 yılları arasında yürütülen bilimsel araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilen saha araştırmasına dayanmaktadır. Ocaklılarla yüz yüze görüşülmüş ve derinlemesine mülakat yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Mahalledeki ocaklıların tedavi uygulamaları bizzat gözlemlenmiş, ses kaydı ve fotoğraflarla kayıt altına alınmıştır.

Günümüzde şehir merkezlerine göçün artması ve modern tıpta meydana gelen gelişmeler sonucunda ocaklara eski rağbetin olmadığı göz önüne alındığında Akin Mahallesi, ocaklık geleneğinin aktif olarak yaşatıldığı önemli örneklerdendir. Bu bağlamda, Akin Mahallesi hakkında kısaca bilgi

verilerek, mahalleden tespit edilen ocaklar; ocakların yapısal özellikleri, tedavi yöntemleri ve buna bağlı inanış ve uygulamalar değerlendirilecektir.

Akin Mahallesi ve Mahalledeki Sağlıkta Ocakları

Akin Mahallesi, Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesine bağlı Alevi-Türkmen yerleşim alanıdır. 2022 yılı verilerine göre toplam nüfusu 304 kişi olan mahalle (URL-1), il merkezine 60, ilçe merkezine ise 24 km. uzaklıktadır. Akin Sokağı ve Tatarlar Sokağı olmak üzere toplam iki sokaktan oluşan Akin Mahallesi, kırsal yerleşim yeri olması sebebiyle sınırlı ulaşım ve teknolojik imkânlarla sahiptir. Alevi-Bektaşî inanç yapısına sahip olmaları nedeniyle kapalı/yarı kapalı bir toplum hayatı süren mahallede geleneksel yaşam şekli hâkimdir. Geleneklere olan bağlılık ve şehir merkezine uzaklık, mahalle halkının sosyoekonomik yapısının şekillenmesinde büyük oranda etkili olmaktadır. Bu durumun bir örneği de geleneksel halk hekimliği kapsamında ocakların tercih edilmesinde görülür.

Akin Mahallesi'nde geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayarak hastalara şifa veren on üç ocak tespit edilmiştir. "Ağız Burun Kesme Ocağı", "Allar Yeli Ocağı", "Bulgur Püskürtme Ocağı", "Çocuk Yakma Ocağı", "Dalak Kesme Ocağı", "Dalak Tutulması Ocağı", "İğne Atma Ocağı", "Kırk Ocağı", "Korku/luk Ocağı", "Siğil Kesme Ocağı", "Temre Ocağı", "Yemeni Çarpma Ocağı" ve "Yılancık Ocağı" şeklinde adlandırılan bu ocakların çoğunun mahallede aktif olarak sağaltım yaptığı tespit edilmiştir. Mahallede bulunan Tatarlar Sokağı'nın, "Doktorlar Caddesi" olarak anılmasının sebebi ise ocakların çoğunluğunun bu sokakta bulunmasından kaynaklanmaktadır. Akin Mahallesi'nin ilk yerleşim yeri olup yerli halkın "köy" olarak ifade ettiği Akin Sokak'ta bulunan ocaklar "Dalak Tutulması" ve "Temre" ocaklarıdır. Bu ocakların dışında kalan diğer tüm ocaklar Tatarlar Sokağı'nda yer almaktadır.

Fotoğraf 1-2. Doktorlar Caddesi Olarak Anılan Tatarlar Sokağı'nın Konumu (Yazarlar Arşivi)

Akin Mahallesi'nin ocaklık geleneği adına önemi yalnızca mahallede bulunan ocak çeşitliliği ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra mahalle uzun yıllar boyu ocaklık geleneğini devam ettirmiş ve bugünün şartlarına, gerekliliklerine göre güncelleyebilmiştir. Bazı ocakların tedavi işlemlerinde, günümüz koşullarına uygun olarak esnetilmeye gidilmesi ve zenginleştirme yapılması ocaklık geleneğinin sürekliliği adına önemlidir. Mahallede birden fazla ocağın bulunmasına bağlı olarak, ocaklara mahalle içinden ve çevre yerleşim birimlerinden sık sık ziyaretlerin gerçekleştirilmesi komşuluk, eş, dost ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Ocaklara dışarıdan hasta getirilmesine alışan mahalle halkı, gelen ziyaretçilere ocaklar hakkında ayrıca bilgi verdiği için mahallede bulunan hemen herkes ocakların tedavi yöntemleri ve usulleri hakkında belli bir bilgi birikimine sahiptir. Çalışma esnasında yapılan yüz yüze görüşmelerde Akin Mahallesi halkının, herhangi bir sebeple rahatsızlandığında ilk olarak en yakınında olan geleneksel tedavi yöntemlerine başvurduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra modern tıbbın imkânlarından da yararlanılmaktadır. Ancak modern tıbbın çare bulamadığı bazı rahatsızlıklar karşısında gerek il merkezinden gerekse yakın illerden insanların buradaki ocaklara müracaat etmeleri mahalledeki ocak kültürünü canlı tutmaktadır.

Ocakların hastalıkları iyileştirdiğine şahit olmaları nedeniyle ocakların şifa veren gücüne inanan mahalle halkı; genel olarak ekonomik sıkıntılar, eğitim durumu, hastanelere ulaşımında yaşanan aksaklıklar ve inancın bir tedavi unsuru olarak kullanılabileceğine olan inanış dolayısıyla ocakları tercih etmektedir. “Mahallemizde çok fazla ocak var. Bunun sebebi eski zamanlardaki çaresizlikti. Şimdi karnın bile ağrısa doktora git, psikiyatriye git diyorlar. Bu ocaklar da eskiden bir psikolog gibi, psikiyatrist gibi hizmet verirdi. Ocakların iyileştirici gücü maneviyatından ve ocağa olan inançtan gelir” (KK-3).

İnsanların genel olarak modern tıptan ve tedavi yöntemlerinden yana olduğu günümüzde, Akin Mahallesi'nde geleneksel tedavi şekillerinin titizlikle devam ettirilmesi dikkat çekicidir. Bugün birçok yerleşim biriminde ocaklıların vefat etmesi ve buna bağlı olarak ocaklık kurumunun devam ettirilmemesi gerçeği karşısında, Akin Mahallesi'ndeki ocaklar, geleneğin muhafazası ve devamlılığı noktasında işlevseldir. Akin Mahallesi'nde bulunan sağaltım ocaklarının tedavi öncesi ve sonrasında uyguladıkları birtakım kuralları bulunmaktadır. Ocakların sahip olduğu genel özellikler şu şekilde özetlenmiştir:

1. Akin Mahallesi'nde bulunan sağaltım ocaklılarının tamamı kadındır. Mahallede tespit edilen “Ağız Burun Kesme Ocağı”, “Kırk Ocağı” ve “Temre

Ocağı”nın geçmiş dönemlerinde sağaltım yapmış erkek ocaklıların varlığından bahsedilse de günümüzde aktif olarak tedavi uygulayan herhangi bir erkek ocaklıya rastlanmamıştır. 2. Mahallede kadın ocaklılar çoğunlukla kadın ve çocuk hastalara bakmaktadır. Bu durumun oluşmasında iki neden bulunmaktadır. İlki, cinsiyet farklılığının mahremiyeti gerektirdiğine dair inanış; diğeri de yörede yer alan ocakların çoğunluğunun çocuk hastalıkları ile ilgili olmasıdır. Akin Mahallesi’nde karşı cinsi muayene eden ve sağaltım işlemini gerçekleştiren ocaklılar bulunmakla birlikte sayıları oldukça azdır (KK-2, KK-6). Bu ocaklılar da kendisinden yaşça büyük ya da küçük erkekleri tedavi edebilmektedir. 3. Gelen hastalar, tedavi sonrası sağaltma işlemi bitiminde ocaklıya “el yeğniligi” vermektedir. El yeğniligi genellikle az miktarda, nakdi ya da aynı şekilde verilebilen bir çeşit hediyeliktir. Yörede bulunan ocaklılar, sağaltım işlemlerini herhangi bir maddi karşılık beklemeden yalnızca Allah rızası için yaptıklarını belirtirler fakat hastanın kendilerine el yeğniligi bırakması gerektiğine de inanırlar. Bu inanın temelinde yatan sebepler; hasta kişinin ocaklıya duyduğu minnet ve söz konusu hastalığın ocaklıya geçmesini ya da hasta kişiye tekrar bulaşmasını engellemektir. 4. Mahalleden tespit edilen bazı ocakların tedavi için özel günü bulunmaktadır. Bu özel gün genellikle cumartesi günü olup “Ağız Burun Kesme”, “Ağza Çarpma”, “Dalak Tutulması” ve “Yılcık” ocaklarında bir gerekliliktir. Bunun dışında perşembe ve pazartesi günlerinin de tedavilerde tercih edildiği görülmektedir. 5. Tedavinin tek seferde hastayı iyileştiremediği durumlarda hastanın, ocaklıyı iki kere daha ziyaret etmesi istenir. Bu ziyaretler, birbirini takip eden haftaların aynı günü olmalıdır. Hasta ilk olarak hangi gün sağaltıma gelmiş ise diğer haftalarda da aynı gün gelip tedavi olmalıdır. Böylelikle hasta, toplamda üç hafta aynı gün ocaklına sağaltımına katılmış olur. 6. Ocakların çoğunlukla tek bir hastalığı tedavi ettikleri tespit edilmiştir. Mahallede birden fazla hastalığı tedavi edebilen iki ocaklı bulunmaktadır. Bunlar KK-2 ve KK-10’dur. Bu ocaklıların dışında mahallede bulunan diğer ocaklıların, yalnızca bir hastalığın tedavisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Sağaltma Ocaklarının Yapısal Özellikleri ve Tedavi Yöntemleri

Saha araştırması neticesinde, Akin Mahallesi’nde aktif olarak sağaltım yapan on üç ocak ve on ocaklı tespit edilmiştir. Yazının bu bölümünde, mahalleden tespit edilen ocaklar ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ocakların yapısal özellikleri, tedavi yöntemleri ve buna bağlı inanış ve uygulamalar değerlendirilecektir.

1. Ağız Burun Kesme Ocağı

Çocuklarda oluşan nazarı tedavi ettiği belirtilen ocağa özellikle üzerine ağırlık çöken, sürekli esneyen ya da uyuyan çocukların nazarını kaldırmak için başvurulur. Mahallede ocağın devamlılığı, el alma/el verme yoluyla sağlanır. Aile içerisinde kayınvalideden gelene aktarılan ocağın, el alma/el verme sırasında gerçekleştirdiği herhangi bir işlem bulunmamaktadır. Ocaklı KK-10, eve gelin olarak geldiği gün kayınvalidesinin ocağı kendisine devrettiğini ifade etmiştir. Ocağın, tedavide kullandığı malzemeler şunlardır: “Mavi çaput” olarak adlandırılan herhangi bir mavi kumaş, üzerlik otu tohumu ve köz. Tedavi ise şu şekilde gerçekleştirilir: Öncelikle mavi kumaş alınır ve üzerine İhlas suresi okunarak kesilmeye başlanır. KK-10’un ifadesine göre, küçük parçalara ayrılan kumaşın yere düşmemesi, yerle temas etmemesi önemlidir. Yoksa ocaklı, kumaş parçalarına tekrar dua okumak zorunda kalır. Kesim işleminin ardından ocaklı kişi sobadan biraz sıcak köz alarak bir tabağa koyar. Bu soba közünün üzerine üzerlik tohumlarından atılır. Bu esnada soba közünün yanmaya devam etmesi gerekir. Eğer köz sönmeye başlarsa üzerine biraz kolonya sıkılarak tekrar alev alması sağlanır. Sıcak közün üzerine konulan üzerlik tohumları tütmeye başladığı zaman üzerine mavi kumaş parçaları da eklenerek nazar tütsüsü oluşturulmuş olur. Ocaklı, oluşturduğu tütsünün dumanı ile çocuğu tütsülemeye başlar. Tütsüleme esnasında, “Benim ellerim değil, kaynanamın elleri” sözlerini tekrar eder ve ardından İhlas suresi okur. Tütsüleme işlemi bittikten sonra hastaya ocaklı evinden bir bardak su ve bir parça ekmek verilir.

Fotoğraf 3. Ağız Burun Kesme Ocağının Ocaklısı KK-10 (Yazarlar Arşivi)

Eğer tedavi başarıyla gerçekleştirilirse hastanın ocağa bir daha gelmesine gerek kalmaz fakat hasta iyileşmezse tedavi tekrarlanmalıdır. Hastanın tedavi için geldiği günden itibaren art arda iki hafta aynı gün ziyarette bu-

lanması gerekmektedir. Ocağın tedavisi için en uygun günler ise perşembe ve cumartesi günleridir.

2. Allar Yeli Ocağı

Mahallede aktif olarak sağaltım hizmeti vermeyen ocak, dalak hastalığı şikâyetleri ile benzer rahatsızlıkları tedavi eder. Karnı şişen, karnı ya da dalağı ağrıyan ve bu nedenlerle çok ağrı çeken, iştahı kesilen, günden güne zayıflayan kişilerin müracaat ettikleri bir ocaktır. Ocak hakkında bilgi veren KK-2, komşularının eskiden bu ocağı devam ettirdiğini fakat bir süre önce şehre taşındıkları için geride herhangi bir ocaklı kalmadığını belirtmiştir. Ancak böyle bir ocağın varlığından haberdar olup söz konusu şikâyetlerle köye gelen hastalar vardır. Ocağın tedavi yöntemini icra sırasında komşusundan izleyerek öğrendiğini belirten KK-2, tedavi için gelen ve kendisinden yardım talep eden hastaları geri çevirmemektedir. Ocağı sürdürebilmek için herhangi bir el alma/el verme işlemi gerçekleştirmeyen KK-2, kendisinde var olan olağanüstü el becerisi sayesinde hastalığı tedavi edebilmektedir. Ocaklı olan kişinin tedavi şekli ve yöntemini gözlemleyerek yeteneği sebebiyle ocaklı olmuştur. Gelenler tedavide olumlu sonuçlarla geri dönüş sağlamışlardır.

Fotoğraf 4. Allar Yeli Ocağının Ocaklısı KK-2 (Yazarlar Arşivi)

Hastalığın tedavisi şu şekilde yapılır: Ocaklının evine gelen hasta, göbek kısmı açık kalacak şekilde düz bir zemine yatırılır. Hastanın göbeğine ve özellikle dalağa yakın bölgeye ocaklı tarafından masaj yapılır. Göbek sağa ve sola doğru ovalanır. Bu işlemin ardından ocaklı, söğüt ağacından kopardığı bir dalın etrafına mavi renkli kumaş parçası dolayarak yumuşak bir sopa elde eder ve bu sopayla hasta kişinin göbeğini yine sağa ve sola doğru ovalar. Bu ovalama işlemi esnasında ocaklı, “Bismillah, benim ellerim değil verenin elleri, benim elim değil peygamberin eli” sözlerini tekrar eder. En

sonunda göbek bölgesine, “tütütü” diyerek tükürüyormuş gibi yapıp ovalama işlemini tamamlar. Tedavinin etki etmesi için hastanın mutlaka bir bardak ocak suyu ve üç lokma ocak ekmeğini tüketmesi gerekir. Hasta kendisine verilen bir bardak suyu da üç yudumda içmelidir. Böylece tedavi tamamlanmış olur.

3. Bulgur Püskürtme Ocağı

Tedavi sırasında izlenen yol ve yöntemlerden dolayı bu adla anılan ocakta; cilt üzerinde, diz ve dirseklerde ortaya çıkan kaşıntılı kabarcıklar iyileştirilir. Ocaklının ifadesine göre, karaciğerde meydana gelen dengesizliklerden dolayı oluşan bu kabarcıkların en önemli belirtisi, akşama doğru artan kaşıntılardır (KK-2). Ocak, kayınvalideden gelene el alma/el verme işlemi ile devam ettirilir. Ocağı sürdüren KK-2 de kayınvalidesinden el almıştır. Kayınvalidesinin elinden su içerek ocağı devralan KK-2, suyu içtikten sonra kayınvalidesinin kendisine üç kere “Ocağı aldın mı?” diye sorduğunu ve kendisinin de üç kere “Evet, aldım” şeklinde cevap verdiğini belirtir. “Allar Yeli”, “Siğil Kesme”, “Sarılık Kesme” ve “Dalak Kesme” ocaklarıyla da ilgilenen KK-2’nin el alma/el verme yoluyla tedavisini yaptığı tek ocak budur. İlgilendiği diğer ocaklarda ise yeteneği sebebiyle ocaklı olduğunu ifade etmiştir.

Hastalığın tedavisinde kullanılan ana unsur bulgurdur. Tedavi işlemi şu şekildedir: Ocaklı kişinin evine gelen hasta öncelikle kollarını ve bacaklarını dirseklerine kadar açar ve bir yere oturtulur. Bu esnada ocaklı kişi de tedavi için kullanacağı bulgurlara İhlas suresini okur. Ocaklı, dua okuduğu bulgurları hasta kişinin kol ve bacaklarına, dirseklerden aşağıya doğru olacak şekilde dökmeye ve elleri ile ovalamaya başlar. Bu ovalama işlemi sırasında “Benim elim değil peygamberlerin eli, Fatma anamızın eli, bana bu ocağı veren kaynanamın eli” sözlerini tekrar eder. Ovalama işlemi toplamda üç kere yapılır. Ardından ocaklı kişi, İhlas suresi okuduğu bulgurlardan ağzına alarak hasta kişinin kol ve bacaklarına doğru püskürtür. Bu işlem de üç kere tekrar edilir. Daha sonra ocaklı, tedavi esnasında kullandığı bulgurları bir poşete toplar ve hastaya verir.

Toplanan bulgurların hasta tarafından pişirilerek tüketilmesi gerekir. Böylelikle ocaklı ile temas eden okunmuş bulgurların şifası, hastayı içeriden de tedavi edecektir. Görüşülen ocaklı, bulgurların tüketilmesi işleminin günümüzde neredeyse hiç yapılmadığını, kişilerin hijyen nedeniyle çekingen davranmaya başladıklarını ifade etmiştir. Bulgurların sıcak su ile yıkanarak pişirilmesi ile hastalık kapmak gibi bir durumun söz konusu olmayacağını

dile getiren KK-2, dualı bulgurların tüketilmesinin tedavi için önemli bir aşama olduğunun altını çizmiştir: “Şimdilerde hastalar bunu pek yapmak istemiyorlar. Ocağın ağzı değdi diye korkuyorlar. Hastalık bulaşabilir diye almıyorlar bile artık. Ama en doğrusu bulguru sıcak su ile yıkamak ve pişirerek yemektir. Böylece hastanın içine de tedavinin etkisi varır, hasta tamamen iyileşir”.

Fotoğraf 5-6. Bulgur Püskürtme Ocağında Bir Tedavi (Yazarlar Arşivi)

Ocaklı, her ne kadar tedaviyi gönüllü yaptığını belirtse de gelen hastaların kendisine el yeğniligi bıraktığını aktarır: “Hastalar benim yaram sulanmasın, azmasın, elinin yeğini olsun diye para verirler” (KK-2).

4. Çocuk Yakma Ocağı

Çocuk yakma ocağı, Akin Mahallesi’nden tespit edilen ancak bugün aktif olarak hizmet vermeyen eski bir ocaktır. Ocağın son uygulayıcısının torunu olan KK-3’ün ifadesine göre ocağa; yenidoğan döneminde olup gelişemeyen, ayına göre gelişimi geri kalmış ve sürekli ağlayan bebeklerin tedavisi için müracaat edilmiştir. El alma/el verme şeklinde sürekliliğin sağlandığı ocak, kayıinvalideden geline aktarılmıştır. KK-3, en son ocaklının babaannesini olduğunu fakat annesinin ocağı sürdürmek istemediğini belirtmiş ve bunun sebebini söz konusu ocağın tedavisi esnasında uygulanan yakma yönteminin günümüzde geçerli olmayışına bağlamıştır: “Bugün kimse çocuğunu yaktırmaya gelmiyor. Artık bu hastalığın farklı tedavi yöntemleri var. Onun için ocağa gelen de yok” (KK-3).

Günümüzde müracaat edeni ve dolayısıyla icracısı kalmayan ocakta eskiden ocaklı tarafından kullanılan malzemeler şu şekildedir: Dikiş iğnesi ve ince bir ağaç dalı. Tedavinin uygulanışında ilk adım, ocaklı kişinin evine getirilen bebeğin kolları ve bacaklarının eklem yerleri açıkta olacak şekilde soyulmasıdır. Ardından ocaklı kişi tedavi için kullanılacak olan iğneyi, sivri kısmı içeride kalacak şekilde ince bir daldan geçirir ve küt tarafından ateşe tutarak kızdırmaya başlar. Isıtılarak kızdırılan iğne, bebeğin eklem yerlerine

hafifçe değdirilmeye başlanır. İğne, bebeğin toplamda on üç bölgesine değdirilmelidir. KK-3'ün ifadesine göre, bu uygulamanın amacı, gelişemeyen bebeğin bağırmasını ve ağlamasını sağlayarak ciğerlerinin açılması ve gelişiminin hızlanmasıdır. İğne ile tedavi bittikten sonra bebeğin annesine ocak suyu ve ekmeği verilerek tüketilmesi istenir. Böylelikle su ve ekmekteki şifanın anne sütü ile bebeğe geçeceğine inanılır.

Fotoğraf 7. Tedavi Sonunda Verilen Ocak Suyu ve Ekmeği (Yazarlar Arşivi)

KK-3, günümüzde de benzer şekilde iğnenin hafifçe ısıtılarak bebeğin kollarına değdirilmesi uygulamalarına şahit olduğunu ifade etmiş ve “tılsım” olarak adlandırdığı bu uygulamaları, eski dönemde yapılmış uygulamaların bir taklidi olarak nitelendirmiştir. Tedavinin uygulanması için belli bir gün yoktur.

5. Dalak Kesme Ocağı

İsmi hastalığın oluştuğu organdan almış olup dalak bölgesinde meydana gelen şişlik ve ağrıyı tedavi eder. Çoğunlukla ani korkudan kaynaklanan ve kişinin göğüs kafesini sıkıştırarak nefes almasını zorlaştıran bu hastalık, dalakta şişmeye yol açarak karın bölgesinde ağrıya sebep olur. Dalak kesme ocağına bakan ocaklı KK-2, bu rahatsızlığın tespitini şu şekilde yaptığını anlatır: “Eğer su içince canın yanıyor, midenin yan tarafına ağrı giriyorsa ve nefes alamıyorsan o zaman dalak şişmiştir. Bana gelirler ben de keserim”. KK-2, ocağın babasının soyundan geldiğini, herhangi bir el alma/el verme işlemi gerçekleştirilmeden hastalığı iyileştirebildiğini ifade eder. Kayınvalideden gelene devam ettirilen bu ocakta mecbur kalırsa evin kızı ya da erkeği de tedaviyi gerçekleştirebilir.

Hastalığın tedavisi için kullanılan tek malzeme soğandır. Tedavi için ilk olarak hasta, göbek kısmı açıkta kalacak şekilde düz bir zemine yatırılır. Ocaklı, kendi evinde bulunan bir soğanı üç parçaya bölerek kullanıma hazırlar. Bölünen üç parça soğan, ocaklı tarafından teker teker hastanın göbeğine sürülür ve göbek ovalanır. Ovalama işlemi sırasında ocaklı kişi üç kere

İhlas suresi okur ve “Benim ellerim değil ocağın elleri, benim ellerim değil peygamberlerin elleri” sözlerini tekrar eder. Parçalanan soğanların tamamı göbeğe sürüldükten sonra hastaya bir bardak ocak suyu ve üç parça ocak ekmeği verilir. Hastanın bir bardak suyu üç yudumda içmesi gerekir. Tüm bu işlemlerden sonra ocaklı, hastaya tedavi esnasında kullandığı soğanları verir ve onları sokakta gördüğü bir taşın altına koymasını söyler. Taşın altına koyulan soğanlar kururken hastanın da içindeki hastalığın kuruyacağına ve bedeni terk edeceğine inanılır.

Fotoğraf 8-9. Dalak Kesme Ocağının Tedavisi (Yazarlar Arşivi)

6. Dalak Tutulması Ocağı

Dalak Kesme Ocağı ile aynı rahatsızlığı tedavi eden fakat tedavi için farklı bir yöntem uygulayan bir ocaktır. Çoğunlukla stresten ve korkudan kaynaklanan bu rahatsızlıkta dalak şişerek karın ağrısına da sebep olur. “Kişi sol böğüründe ağrıyı çok hisseder. Döşü taş gibi sertleşir ve kaygıdan dolayı su toplar. Sürekli su içmek ister” (KK-09). Ocağın sürekliliğini sağlayan KK-9, kayınvalidesinin avucundan su içerek ocağı devraldığını anlatır. KK-9’un aktardığına göre, eşinin ailesi bu ocağı üç kuşak boyunca devam ettirmiş olup, ocağın icracıları mahalle halkı tarafından “dalak ebesi” şeklinde anılır. Kayınvalideden gelene devam ettirilen ocakta mecbur kalınırsa evin kızı ya da erkeği de tedaviyi gerçekleştirebilir.

Ocak tedavi sırasında soğanın yanında bir de bıçak kullanır. Öncelikle hasta, karın bölgesi açıkta kalacak şekilde, düz bir zemine yatırılır. Ardından ocaklı, eline ufak bir soğan alır ve üzerine üç kere İhlas suresini okuyarak üfler. Dua okuma işlemi bittikten sonra ocaklı, eline bir bıçak alarak hastanın göbeğini üç kere kesiyormuş gibi yapar ve bıçağı göbeğin üzerinde gezdirir. Ardından dua okuduğu soğanı, göbeğin üzerine sürer. Bu noktada ocaklı KK-9, soğanın kullanılmasını “Acı, acıyı alır” inancıyla yaptığını açık-

lar. Hastalık bıçağı ve soğanı görünce “Bu tılsım beni de kesecek!” diyerek korkar ve kaçıp gider. Tedavi işlemi tamamlandıktan sonra hastaya bir bardak ocak suyu ve ocak ekmeği verilir. Ocaklı, tedaviyi tamamen gönüllülük esasıyla yaptığını ve hiçbir şekilde maddi kaygı gütmediğini belirtir. Bunun yanında tedaviye gelen hastaların hem hastalık üzerinde kalmasın hem de kendi vicdanları rahat etsin düşüncesiyle el yeğniligi bıraktığını anlatır. Bu ocakta hastalar, el yeğniligini elden vermezler, ocaktan çıkarken halının üzerine bırakırlar. Ancak hasta, ocağın kapısından çıkıp gittiği zaman ocaklı, halı üzerine bırakılan el yeğniligini alabilir. Hastalığın tedavisi için en uygun gün cumartesidir. Bunun yanında eğer tedavi ilk seferde başarılı olmazsa hastanın ocağa geldiği günü takip edecek şekilde iki hafta daha gitmesi gerekir. Böylelikle üç cumartesi günü sağaltım gerçekleştirilecek ve hasta iyileştirilecektir.

Fotoğraf 10. Dalak Tutulması Ocağının Ocaklısı KK-9. (Yazarlar Arşivi)

7. İğne Atma Ocağı

İğne atma ocağı, mahallede tespit edilen diğer ocaklardan farklı olarak herhangi bir hastalığın tedavisinde değil, hastalıkların tespitinde başvuru- lan bir ocaktır. Belirli bir hastalığı tedavi etmemekle birlikte kendini rahatsız hisseden kişinin rahatsızlığının kaynağını ortaya koyar. Tıpkı hastalık tedavi eden ocaklarda olduğu gibi bu ocakta da kayınvalideden geline el alma/el verme yoluyla aktarılma, hastaya ocak suyu ile ekmeği verme ve el yeğniligi alma uygulamaları söz konusudur. Eskişehir yöresinde yalnızca Akin Mahallesi’nde tespit edilmiştir. İhtiyaç duyulan çeşitli ocakların birbirlerine yakın mevkilerde bulunması ve ocak türündeki çeşitlilik, bu ocağın yöre halkı tarafından hâlen tercih edilmesinde etkilidir. Ocaklı kişi, evine gelen hastanın rahatsızlığını üç adet iğne, ip ve su dolu bir kabın yardımıyla tespit eder. Ocakta hastalık tespiti şu şekilde gerçekleştirilir: Üç adet iğne alınır ve aralarında bir miktar mesafe olacak şekilde iple bağlanır. Bağlanan her iğneye, hastada bulunması muhtemel hastalıklardan bir tanesi tayin edilir. Hasta-

lıkların nitelendirildiği iğneler, su konulan bir kabın içerisinde bir gün boyunca bekletilmeye alınır. İğnelerin suya konulma işlemi sırasında ocaklı kişi içinden bildiği duaları okur. Ertesi gün su içerisinde bekletilen iğnelere hangisinde küflenme olduysa kişinin o iğnenin nitelendirildiği hastalığa sahip olduğu kanaatine varılır. Hastalığı tespit edilen kişinin ilgili ocak ile iletişime geçmesi sağlanır.

8. Kırk Ocağı

İsmi bebeğin doğduğu günden itibaren ilk kırk günü ifade eden zaman diliminden alan ocak; doğumdan sonraki kırk günlük zaman dilimi geride kalmasına rağmen kırktan çıkamayan, gelişemeyen bebeklerin tedavisi için müracaat edilir. Ancak tedavi sırasında izlenen yöntemden dolayı günümüzde çok tercih edilmeyen bir ocaktır (KK-10). El alma/el verme yoluyla devam ettirilen ocak, ailenin erkeğine ya da gelinine aktarılır. Ailenin kız çocuğunun genelde evlilik yoluyla başka bir eve gelin gitmesinden dolayı ocağı devam ettiremeyeceğine inanılır. El alma/el verme esnasında söylenen herhangi bir dua ya da yapılan bir uygulama yoktur. KK-10, kendisinin eve gelin geldiği andan itibaren tedaviyi gerçekleştirebildiğini belirtir.

Fotoğraf 11. Kırk Ocağının Tedavisinde Kullanılan İğne Dalı (Yazarlar Arşivi)

Hastalığın tedavisi bir dal parçası ve iğne ile yapılır. Mümkünse bir iğde dalının ucuna yerleştirilen iğne, ateşte ısıtılarak hasta bebeğin eklem yerlerine değiştirilir. Burada amaç, çocuğu eklem yerlerine sıcak iğne dokundurarak çocuğun bağırmasını ve ağlamasını sağlamaktır. Böylelikle çocuğun akciğerlerinin genişleyeceğine ve gelişimini sağlıklı bir şekilde devam ettireceğine inanılır. Çocuk Yakma Ocağı'ndan farklı olarak bu ocakta kol ve bacak eklemlerine iğne değiştirilmesi yeterlidir. Ayrıca hastaya ya da hasta yakınına ocak suyu ya da ocak ekmeği verilmez.

9. Korku/luk Ocağı

Korku/luk ocağı, sebepsiz yere korktuğunu dile getiren, geceleri uyuyamayan ya da kalbinin sıkıştığını ifade eden hastaların tedavisi için tercih

edilir. “Ansızın içi titreyen, geceleri uyuyamayan, afakanı kalkan hastalar bana müracaat eder. Kaza geçirdikten sonra içinde korku kalanlar da gelir. Ben onları güzelce okurum, iyileştiririm, gönderirim” (KK-4). Bu ocak, el alma/el verme yoluyla devam ettirilen fakat mahallede tespit edilen diğer ocaklardan farklı olarak soy dışı el alma/el vermenin de gerçekleşebildiği bir ocaktır. Korku/luk Ocağı, ocaklı KK-4’ün ailesine ilk olarak kan bağı olmayan bir ocaklıdan aktarılır. KK-4’ün ifadesine göre kayınvalidesinin bugün yaşamakta oldukları evin eski sahipleri Tatarlar ocağının ilk sağaltıcısıdır. Evin eski sahibi olan Tatar aile, KK-4’ün ailesine, “Bizim burada korku/luk bakan başka olmaz. Sen de bu evi aldın, eli de sen al. Gelene gidene sen bakarsın” diyerek el verir (KK-4). Günümüzde ocağı sürdüren KK-4; ailesinin, el alma/el verme işlemini kendi soylarında kayınvalideden gelene devam ettirdiklerini belirtir. El alma/el verme işlemi ise ocaklı kişinin elinden üç kere su içilmesi ve sırlı duaların okunması ile yapılır. Korku/luk tedavisi iki aşamada gerçekleşir. İlk aşama tedavi için gelen kişide hastalığın tespit edilmesi, ikinci aşama ise tespit edilen bir korku durumu var ise bunun iyileştirilmesidir. İlk aşama için kullanılan malzemeler çalı süpürgesi, kül ve undur. Bu ocak, yalnızca tedavi sırasında kullanılan malzemeler ile değil, tedavinin gerçekleştirildiği mekân ile de diğer ocaklardan farklılık arz eder. Ocaklı, gelen hastaların hastalığının tespit ve tedavisini evin bahçesinde bulunan ekmek ocağında gerçekleştirir. Hastalığın tedavisinde tüten bir bacanın bulunması gerekir.

Fotoğraf 12-13. Korku/luk Ocağının Tedavisinin Yapıldığı Ekmek Fırını ve Ocağın Ocaklısı KK-4 (Yazarlar Arşivi)

Tedavinin ilk aşamasında ekmek ocağına getirilen hasta, hastalığın tespiti adına muayene edilir. Bu muayene, kişinin, korkusunun kaynağını anlayabilmek için yapılır. Hasta öncelikle ocak sobasına yakın olacak şekilde zemine konulan bir çalı süpürgesinin üzerine sırtı bacaya bakacak şekilde

çıkartılır. Bu esnada ocaklı kişi de bir kapta evinde bulunan un ve külü karıştırarak bir karışım hazırlar. Hazırladığı karışımı süpürgenin üzerinde duran hastanın başından ayaklarına doğru serpmeye ve dua etmeye başlar. Bu işlem üç kere tekrar edilir. Daha sonra ocaklı, eline aldığı bir tutam un-kül karışımını hastanın arkasında duran bacaya savurur. Eğer bu karışım ocak bacasının üzerine yapışır ve yere savrulup dökülmezse kişinin hasta olduğu anlamına gelir. Bu durum kişinin korktuğunun bir göstergesidir. Bu tespitten sonra ikinci aşamaya geçilebilir. İkinci aşama, hastanın dua ile iyileştirilmesidir. Ocaklı kişi aklında bulunan duaları okuyarak korkmuş olan hastanın bir an önce iyileşmesini temenni eder. Son olarak hastaya bir bardak ocak suyu ve bir parça ocak ekmeği vererek tedaviyi sonlandırır. Ocaklı KK-4, tedaviyi tamamen karşılıksız yaptığını ve asla para almadığını belirtir. Gelen hastaların “Hastalık üzerimde kalmayın” inancı ile el yeğniligi bıraktığını fakat bunun gerekli olmadığını anlatır. “Eğer ücret alırsanız o paranın bereketi de olmaz hastalık iyileştirmesi de işe yaramayabilir” (KK-4).

10. Siğil Kesme Ocağı

Halk arasında siğil olarak adlandırılan, çoğunlukla ellerde, ayaklarda ve yüzde görülen kabartılı deri rahatsızlığı için bu ocağa müracaat edilir. Cildin hemen üst tabakasında ortaya çıkan; sert, pürüzlü ve pembe renkli kabarıklar olan siğiller, vücudun bir bölümünden başka bir bölümüne yayılabilir. Akin Mahallesi’ndeki ocağa, mevcut siğillerin kurutulması ve doğal yollarla düşürülmesi için gidilir. Bu bağlamda ocak, mahalle ve yakın çevre tarafından yaygın olarak ziyaret edilir. Mahallede siğil hastalığının tedavisi ile ilgilenen ocaklı, aynı zamanda bulgur püskürtme, dalak kesme ve allar yeli ocaklarına da bakan KK-2’dir. Siğil kesme ocağının daha önceleri el verme/el alma yoluyla devam ettirildiğini belirten KK-2, ocaklı olan annesinden doğrudan el almadığını ancak ocağın kan yoluyla kendisine geçtiğini ifade eder. “Annem için siğil ocağı derlerdi. Bana açıkça el vermedi ama onun çocuğu olduğum eli bana doğrudan aktarıldı. Bugün ben de tıpkı onun gibi gelen hastaların siğillerini okurum, bağlarım. Siğiller tez zamanda kurur düşer, demek ki eli bana geçmiş” (KK-2).

Siğil hastalığının tedavisinde ip, tükenmez kalem ve söğüt ağacı dalı kullanılır. Tedavi için ocaklının evine gelen hasta, öncelikle kontrolden geçirilir, kişinin siğil/leri incelenir. Siğiller dişi ve erkek olmak üzere iki çeşittir. Tedavi yöntemi de siğilin cinsine ve boyutuna göre değişir. Eğer siğil kabarıksa ve cilt yüzeyinde geniş bir alana yayılmışsa dışıdır. Bu durumda, ocaklı tarafından siğilin bulunduğu bölge ip ile sıkıca bağlanır ve siğil üzerine İhlas suresi okunur. Ocaklı kaynak kişi bu işlem için kullanılan ipin, eski dönemler-

de saç teli ya da hayvan kılı olduğunu belirtir. Kuvvetli olan kılın siğili daha sert kavradığı ve daha hızlı kuruttuğu ifade edilir. Günümüzde ise at gibi uzun kıllara sahip hayvanların zor bulunması nedeniyle herhangi bir ipin de kullanılabilirdiğini dile getirir. Siğili bağlama ve dua okumanın ardından ocaklı, söğüt ağacından bir dal koparır ve bu dalın kabuklarına hasta kişide bulunan siğil sayısınınca çentik atar. Örneğin; hastada üç tane siğil bulunuyorsa ocaklı, söğüt dalının üç yerine çentik atarak kabuk parça koparır. Soyulan dal parçası hastanın siğiline sürülür ve ardından herhangi bir evin çatısına ya da yüksek bir yere saplanır. Söğüt dalı kurudukça siğilin de kuruyarak iyileşeceğine inanılır. Hastanın siğili küçük ve deride az bir alan kaplıyorsa erkektir. Erkek siğillerin tedavisi için tükenmez kalem kullanılır. Tedavi işlemi, mevcut siğil/lerin etrafının tükenmez kalem ile çizilmesi ve çizili bölgeye İhlas suresinin okunması şeklindedir. Çizme ve okuma işleminin ardından yine bir söğüt dalı alınır ve yukarıda aktarıldığı gibi işleminden geçirilerek yüksek bir yere saplanır. İhlas suresinin okunması ve söğüt dalının kullanımı iki siğil türünün tedavisinde de ortak olan uygulamalardır. Ocaklı KK-2, baktığı diğer ocaklarda olduğu gibi bu ocakta da tedaviyi gönüllü olarak gerçekleştirir. Kendisine verilen el yeğniliklerini hastalığın üzerinde kalmaması amacıyla aldığı belirten KK-2, siğil hastalığının tedavisi için özel bir günün bulunmadığını ifade eder.

11. Temre (Temra) Ocağı

Ocak, halk arasında temre ya da temra olarak anılan ve cilt üzerinde oluşan, kimi zaman kuru kimi zaman kaşıntılı, küçük boyutlu kabarcıkları tedavi eder. Genellikle kırmızı renkli olan bu kabarcıklar şekil itibarıyla pürtlü bir yapıya sahiptir. Eskişehir'in özellikle kırsal mahallelerinde yaygın şekilde görülen bir hastalıktır. Temrenin de dişi ve erkek olmak üzere iki çeşidi vardır. Bu iki tür adlandırması, hastalığın vücuttaki yayılışına göre yapılır. Mahalledeki ocaklı KK-6 bu ayrımı şöyle açıklar: "Temrenin dişisi ve erkeği yani vücuda yayılanı (atanı) ve yayılmayanı (atmayan) vardır. Yayılmasına gancık, yayılmayanına erkek derler. Eğer hastanın tek elinde temre çıkarsa onun cinsi erkektir fakat iki elinde birden çıkarsa o temre dişidir".

Akin Mahallesi'nde temre ocağına bakan iki ocaklı vardır (KK-6, KK-7). Mahallede tespit edilen ocaklar arasında aktif olarak iki kişinin ilgilendiği tek örnektir. KK-6 ve gelini KK-7, el verme/alma işlemi ile devam ettirdikleri temre ocağının eski zamanlarda erkekler tarafından sağaltıldığını fakat günümüzde ocaklığın büyük oranla kadınlara geçtiğini belirtir. Elden su içme ve ekmek yeme ile el vermenin/el almanın gerçekleştirildiği ocakta KK-6, kayınbabasından kırk yaşındayken aldığı eli, kendisine yardım etmesi ama-

ciyla gelinine aktarmıştır. Ocaklı kayıncı ve gelin, el verme/el alma işlemi için en önemli koşulun kan bağı olan ailede kalmak olduğunu belirtir. Ocağı ancak evin erkeği ya da eve gelin gelen kadın devam ettirebilir.

Fotoğraf 14. Temre Ocağının Ocaklıları KK-6 (sağda) ve KK-7 (solda) (Yazarlar Arşivi)

Ocağın hastalık tedavisinde kullandığı malzemeler şunlardır: İğne, tuz, meşe külü ve su. Uygulama ise şu şekildedir: Tedavi için ocağa gelen hastaya öncelikle bir bardak su verilir ve hastanın rahatlaması sağlanır. Bu esnada ocaklı da bir bardak su içer ve tedavi aşamasında kullanacağı tükürük için ağzını ıslatmış olur. Ardından ocaklı tarafından bir tabakta tuz, meşe külü ve tükürük karıştırılarak bir karışım hazırlanır. Hastanın temreli bölgesi iğne ile kanatılarak çizilir. Bu aşamada yaranın kanamasına mutlaka özen gösterilir. Kan akıtıldıktan sonra temreli bölgeye hazırlanan tuz ve kül karışımı sürülür. Sürülen karışımın cilde nüfuz edebilmesi için karışımın üzerine ocaklı tarafından tükürülür ve iğne ile çizilmeye devam edilir. Çizme işlemi tamamlandıktan sonra bölge peçete ile kapatılır ve karışım kuruyana kadar o bölgeye dokunulmaz. Sıvı karışım kesinlikle yıkanarak temizlenmez. Karışımın kendiliğinden dökülerek temizlenmesi beklenir. Tüm bu işlemlerin ardından hasta evden ayrılmadan önce ocak suyu ve ocak ekmeğinden ikram edilir. Hastalığın tedavisi için özel bir gün bulunmasa da tedavi tekrarlarının aynı gün olmasına dikkat edilir. Eğer hastanın temresi tek seferde geçerse bir daha gelmesine gerek yoktur. Hastalık geçmezse hastanın geldiği günden tam bir hafta sonra tekrar gelmesi gerekir. İlk ziyarette yapılan uygulamaların tamamı tekrarlanarak temrenin geçmesi beklenir.

KK-6 ve KK-7 temre tedavisini tamamen gönüllü olarak yaptıklarını belirtirler. Yapılan işlemlerden herhangi bir ücret talep etmezler ancak hastaların mutlaka el yeğnilliği bıraktıklarını ifade ederler. Burada el yeğnilliği olarak verilen unsurun niteliği önemlidir. “Temra için gelenlerin el yeğnilliği olarak para yerine bulgur, pirinç, makarna gibi çok taneli tahıl ve bakliyat ürün-

lerinden bırakmaları doğru değildir. Çünkü bu tür taneli hediyeler, hastalığın yayılmasına, geçmiş olsa bile tekrarlamasına neden olur. Bu nedenle hastaların günlünden kopan miktarda para bırakmaları uygundur” (KK-7).

Fotoğraf 15-16. Temre Ocağının Tedavisinden Görüntüler (Yazarlar Arşivi)

12. Yemeni Çarpma Ocağı

Mahallede korku tedavisi için hizmet veren ocaklardan biri de burasıdır. Civar köyler arasında “Korku darısı ocağı” ya da “Korku taşı ocağı” olarak da bilinen ocağa, aniden sebepsiz yere korkuya kapılan, yürek çarpıntısı yaşayan kişiler ile sürekli korkup ağlayan, huzursuzluk yaşayan çocukların sağaltımı için müracaat edilir (KK-1). Özellikle korkan çocukların getirildiği ocakta, korkunun geçmesi için ocaklının yemenisi (bir çeşit ayakkabı) ve “korku darısı” diye bilinen bir bitki kullanılır. Küçük çakıl taşlarına benzediği için “korku taşı” olarak da adlandırılan bu bitkinin, eskiden ocaklının kayınvalidesi tarafından yetiştirildiği fakat günümüzde bu bitkiye aktarlarda dahi rastlanmadığı söylenmiştir.

Fotoğraf 17. Yemeni Çarpma Ocağının Ocaklısı KK-1 (Yazarlar Arşivi)

Ocağı sürdüren Nurhayat Çınar, ocağın iznini kayınvalidesinden alır. Kayınvalidesi, tek gelini olan Çınar’a “el verme” merasimi ile korkuyu tedavi etme gücünü devreder. Diğer bir ifadeyle ocak, aynı ocakta yaşayan gelin üzerinden devam eder. Kayınvalidesinin vasiyetiyle, o hayattayken hasta tedavi etmeyen Çınar, kendisinin vefatından sonra sağaltıma başlar. Çınar,

kızları dahi olsa ocaktan ayrıldıkları takdirde onlara el veremeyeceğini, sadece eve giren gelinlerin el alabileceğini belirtir. Ancak ocaklı kişinin evden ayrılan kız çocuğu zor durumda kalırsa, “Annemin eli niyetine” diyerek hastalığın sağaltımını yapabilir.

Korktuğu için ocağa getirilen hasta, bir çocuksa öncelikle ocaklının dizine oturtulur. Ocaklı, çocukla kısa bir sohbetin ardından giydiği herhangi bir yemenisini alıp üç kez çocuğun ağzına vurur. Bugün sembolik olarak yapılan ağza vurma eyleminin eskiden çok sert yapıldığı hatta çocukların dudaklarının kanadığı belirtilir. Ağzına vurulmasına şaşırان ve korkan çocuk ağlar. Sakinleştikten sonra çocuğa bir bardak ocak suyu içirilir. Ocaklının verdiği korku darısı yedirilir ya da suyla karıştırılıp içirilir.

Korkan kişi yetişkinse ağzına yemeni vurulmaz. Ocaklı, korkunun nedenini dinledikten sonra hastaya korku darısından bir miktar verir. Hastanın, korku darısından tek sayı olacak şekilde alması ve ağzına atması gerekir. Korku darılarının tek sayıyla alınması tedavinin gerçekleşmesi için önemlidir. Hasta eğer üç tane korku darısı aldıysa her gün bir tane olmak üzere üç gün içmelidir. Beş tane aldıysa beş gün içer. Korku darısı ocağında ocaklı kişi, sağaltımı gerçekleştirirken üç İhlas bir Fatıha suresi okuduktan sonra, “Ya Allah ya Muhammed ya Ali... Bu benim ellerim değil bana ocağı verenin elleri, ocağımızın elleri” der.

Fotoğraf 18. Yemeni Çarpma Ocağının Tedavide Kullandığı “Korku Darısı” Tohumları (Yazarlar Arşivi)

Hastalığın tedavi edilmesi için belirlenmiş bir gün yoktur. Ancak hastanın iyileşebilmesi için ocağa üç defa aynı günlerde gelmesi gerekir. Tedavinin etkili olabilmesi için en uygun günün cumartesi olduğu ifade edilir. Bu sebeple ocaklı kişi, ocağa gelen hastaların mümkünse ocağı toplamda üç cumartesi günü ziyaret etmelerini talep eder. Hasta ya da hasta çocuğun annesi, ocaklının evinden ayrılmadan önce dilerse ocaklıya el yeğniligi ve-

rebilir. Burada amaç, herhangi bir maddi kaygıdan ziyade ocaklı kişinin tedavi sırasında ya da sonrasında hastalıktan etkilenmesini engellemektir.

13. Yılandık Ocağı

Halk arasında “yılandık” ismiyle bilinen hastalık, özellikle eklem yerlerinde ve kemiklerde batır ya da saplanır gibi hissedilen, günün belli zamanlarında azalıp çoğalan bir ağrıdır. Gün batarken sancının şiddetinin artması ve vücutta tıpkı yılan gibi gezinmesi, yer değiştirmesi ile bilinen yılandık rahatsızlığının ağrısı, geceye doğru katlanılamaz bir hâle gelir. Mahallenin ocaklısı KK-8, bu ağrının şiddetini şöyle açıklar: “Yılandık hastalığı gündüz pek ağrı yapmaz, gün batımında başlar. Özellikle gece ağrısı çok fazladır, insanı delirtir, uyutmaz”. Akin Mahallesi’nde ocak, el verme/el alma işlemi ile devam ettirilir. Ocaklı KK-8, ocağın elini kayınvalidesinden aldığı, ailede daima kayınvalideden geline aktarıldığını ifade eder. Aktarma işlemi ise çoğunlukla elden su içme yoluyla olur.

Fotoğraf 19. Yılandık Ocağının Ocaklısı KK-8 (Yazarlar Arşivi)

Yılandık hastalığı, “yılandık taşı” olarak adlandırılan ve canlı olduğuna inanılan bir tür taşla tedavi edilir. Kepekli un içerisinde muhafaza edilmesi gereken yılandık taşı, genellikle Mekke’den getirilir. Mahallede hastalığın tedavisi şu şekilde yapılır: Ocaklının evine gelen hasta, bir sandalye ya da koltuğa oturtulur. Ocaklı, tedavi için önceden yılandık taşının kullanıldığı belirtse de bugün Mekke’ye gidenlere sipariş etmediği/edemediği için hastalığın tedavisi için herhangi bir malzeme kullanmamaktadır. Ocaklı, hastanın başından ayaklarına doğru elleri ile dokunarak İhlas suresini okur. Kaynak kişi tarafından “sıvama” şeklinde tanımlanan bu işlemde İhlas suresinin ardından “Bu el benim elim değil, Fatma anamın elleri, büyüklerimin elleri,

Kara Dayı'mın elleri¹” sözü söylenmektedir (KK-8). Hastanın başından ayaklarına doğru inerken bahsi geçen süre ve sözlerin söylendiği bu işlem üç kez tekrar edilir Kaynak kişi geçmiş dönemlerde tedaviyi uygularken hastanın üzerine ve eklemelerine tükürdüğünü fakat günümüzde hastalıkların çoğalmasından dolayı bu uygulamayı terk ettiğini ifade eder. Üç kere tekrarlanan sıvama işleminden sonra ocaklı, hastaya ocak suyundan bir bardak içirir. Yılan-cık ocağında hastaya perhiz verilir. Tedavinin ardından hastanın uzun bir süre mayalı olan yoğurt, turşu, ekmek gibi ürünleri tüketmemesi gerekir. Ocaklı, bu noktada maya perhizinin çok önemli olduğunu ve bu sebepten dolayı hastaya ocak ekmeği verilmediğini belirtir.

Fotoğraf 20. Yılan-cık Ocağının Tedavisinden Bir Kesit (Yazarlar Arşivi)

Sonuç

Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesine bağlı Akin Mahallesi'nde hastalıkları, farklı yöntemlerle tedavi etme gücüne sahip olduğuna inanılan “ocaklı”, “izinli”, “el almış”, “ocak ebesi” şeklinde isimlerle anılan kişiler aktif olarak sağaltma işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Bazen bir bazen de birden fazla hastalığı tedavi edebilen bu kişiler, sahip oldukları yetileri farklı şekilde elde etmişlerdir. Akin Mahallesi'ndeki ocakların çoğu, ocaklık yeteneğini kendilerinden önce bu işi yapan anne, baba ya da kayınvalideden yani ocak soyundan gelerek alır. Ancak her ne kadar kan bağı olsa da zamanı geldi-

¹ Ocaklı KK-7'nin ifadesine göre, “Kara Dayı” ismiyle anılan şahıs, ocağın aileye gelmesini sağlayan kişidir. Yılan-cık hastalığını kendi vücudundan aldırarak kemikle sıvamış ve yılan-cık ocağı olmuştur. Kara Dayı, ailede bilinen ilk ocaklı olduğu için yılan-cık tedavisinde yapılan dualarda anılır. “Dualarımıza Kara Dayı dememizin sebebi; eşimin babaannesinin akrabası olan dayının ilk ocaklı olmasından kaynaklanır. Bir gün dayının ayağından ağrıya ağrıya bir kemik çıkar. O kemiği daha sonra kemikleri ağrıyan kişilerin vücuduna koyarak dualar eder ve hastalara şifa verir. İlk zamanlarda çok dikkatli bir şekilde saklanan bu kemik bugün yoktur. Ancak yılan-cık ocağı, Kara Dayı isimli yılan-cık ocağından itibaren devam ettirilir” (KK-7).

ğinde ocağı devralacak kişi, “el alma/el verme” isimli bir çeşit devretme tekniği ile tedavi edebilme kabiliyetini devralır. El alma/el verme merasiminde el verecek ocaklı, diğer kişiye avcundan su içirir. Ocaktaki yeteneğin su aracılığı ile diğer kişiye geçirildiği bu uygulama; bulgur püskürtme, dalak tutulması, temre ve yilancık ocaklarında gerçekleştirilir. Allar yeli ve korku/luk ocaklarında ise diğer ocaklardan farklı olarak kan bağı olmayan bir soydan el alma/el verme yoluyla ocağın devralınması söz konusudur. Allar yeli ocağının ocaklısı, tedavi sırasında yapılması gerekli işlemleri komşusundan izleyerek öğrenir. Korku/luk ocağının ocaklısı ise söz konusu ocağı, taşındıkları evin ilk sahibinden el alarak devam ettirir. Yilancık ocağındaki el alma/el verme geleneğinde, diğer ocaklarda rastlanmayan bir uygulama vardır. Ocağı aileye getiren kişinin Allah tarafından seçilmiş, kutsal bir kişi olduğu ve bu nedende el aldığı düşünülür. Yilancık hastalığının ocaklısı olan kişi, vücudunda aykırı olarak çıkan bir kemiği ameliyatla aldırdıktan sonra ocaklı olmuş ve bu kemikle yilancık hastalarına şifa dağıtmıştır.

Tespit edilen ocaklar değerlendirildiğinde, sağaltımı gerçekleştirilen rahatsızlıkların; fiziksel ve psikolojik belirtiler olarak ikiye ayrıldığı görülür. Ağız burun kesme ocağı, kırk ocağı, korku/luk ocağı ve yemeni çarpma ocağı psikolojik rahatsızlıkların iyileştirilmesinde ya da nazarın insan üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla tercih edilen ocaklardır. Allar yeli ocağı, bulgur püskürtme ocağı, çocuk yakma ocağı, dalak kesme ocağı, dalak tutulması ocağı, siğil kesme ocağı, temre ocağı ve yilancık ocağı ise fiziksel belirtilerin kendisini gösterdiği cilt, iskelet sistemi ve sindirim sisteminde meydana gelen rahatsızlıkların tedavisinde tercih edilir. Diğerlerinden farklı olarak iğne atma ocağı, yalnızca hastalığın tespiti amacıyla gidilen bir ocaktır. Ancak o da diğer ocaklarla iletişim hâlinindedir ve hastalığın tanısını koyduktan sonra ilgili ocağa hasta yönlendirme işlevine sahiptir. Mahalle halkı, ocağın gerçekleştirdiği tedavinin faydalı olabilmesi için en önemli şartın inanma olduğunu belirtir ve bu noktada ocaklık kurumuna gönülden inanır. Bunun yanı sıra mahallede, tedavi yöntemleri günümüz koşullarına uygun olmadığı ya da mevcut sağaltma yöntem ve araçlarını güncelleyemediği için sağaltma işlevini yerine getiremeyen ocakların varlığı da söz konusudur. Bu bağlamda, çocuk yakma ocağı ve kırk ocağı dikkat çekicidir. Çocuk yakma ocağı, tedavi yöntemleri nedeniyle müracaat edeni ve dolayısıyla ocaklısı kalmayan bir ocaktır. Kırk ocağı da –henüz çocuk yakma ocağı gibi tamamen kapanmış olmasa da– izlenen tedavi sürecinden dolayı günümüzde çok tercih edilmemektedir.

Akin Mahallesi'nde ocak kurumu etrafında oluşan geniş bir kültür birikimi söz konusudur. Ocaklı kişilerin ve ocaklık geleneğinin uzun yıllardan beri var olmasına bağlı olarak izlenen tedavi yöntemlerinde çeşitlilik ve ustalaşma göze çarpar. Hastalıkların tedavisinde uygulanan geleneksel yöntemler ocağın devredilmesiyle sonraki ocaklıya aktarılır. Ocağın sürekliliği, devralınan kişinin sağaltım tekniği ya da ondan öğrenilenlerle benzer şekilde devam eder. Ancak zamanın gerekliliklerine göre bazı sağaltım tekniklerinde güncellemelere gidilmesi kaçınılmazdır. Sağaltım sürecinde gerçekleştirilen uygulamalarda Şamanizm kalıntıları ile İslami unsurların bir arada kullanıldığı görülür. Bu uygulamaların çoğu dinsel-büyüsel niteliktedir. Mahalledeki ocaklılar parpılama ve ırsasa yoluyla gerçekleştirilen sağaltım yöntemlerini sıklıkla kullanırlar. Hastalığı korkutarak vücuttan uzaklaşmasını sağlamak amacıyla hizmet veren çocuk yakma, kırk, dalak tutulması ve temre ocaklarında parpılama yoluyla tedavi yapılır. Tedavi sırasında sürekli tekrarlanan sözcük ve cümleler, sözün kutsal gücünden yararlandığını gösterir. Ocaklılar tedavileri sırasında “Benim elim değil anamın eli, kaynanamın elleri. Bana ocağı verenin elleri, Fadime anamızın elleri” şeklinde cümleler sarf eder. Bu söylemlerdeki amaç, kişinin kendisinden daha üstün olduğuna inandığı ocaklıların ve şifacıların gücünü devreye sokarak onları tedaviye ortak etmektir. Bu uygulama, ırsasa yönteminin prensibi olan hastaya başkasında bulunan sağlığın ve gücün büyüsel olarak teması ve aktarımı ile örtüşmektedir. Ocaklılar bitki kökenli ve maden kökenli ilaçlarla yapılan sağaltımları da kullanmakla birlikte dinsel yolla yapılan sağaltımlara hemen hemen bütün ocaklılarca başvurulduğu tespit edilmiştir. Özellikle İhlas suresinin her ocakta okunması ve anılması bu noktada önemlidir. Tedavi sırasında kullanılan ilaçların büyük çoğunluğunu; soğan, tuz, kolonya, söğüt ağacı dalı gibi malzemeler oluşturur. Bitkisel malzemeler dışında metal iğne, bıçak gibi madenî malzemeler ile soba ve meşe külüne de yer verildiği görülür.

Ocağa gelen ve tedavi edilen hastalar, sağaltım işlemi bitiminde ocaklıya “el yeğnilliği” verir. El yeğnilliği, ocaklılar tarafından da önemli görülen, genellikle az miktarda ve çeşitli içeriklerle verilen bir çeşit hediyeliktir. Yörede bulunan ocaklılar, tedavilerini herhangi bir maddi karşılık beklemeden tamamen gönüllü yaptıklarını belirtirler fakat hastanın kendilerine el yeğnilliği bırakması gerektiğine de inanırlar. Bu inanın temelinde hastanın ocaklıya duyduğu minnet ve söz konusu hastalığın kişilere tekrar bulaşmasının engellemek istemesi yer alır. Eğer hasta, el yeğnilliği bırakmazsa ocaklının, gelen hastanın hastalığının etkisinde kalacağına ya da hasta olabile-

ceğine inanılır. Akin Mahallesi'nde tespit edilen ocakların çoğunda, tedavi için özel bir gün bulunmaktadır. Yaygın olarak tercih edilen gün cumartesi olmakla birlikte pazartesi ve perşembenin de tercih edildiği ocaklar vardır. Bunun yanında tedavinin tek seferde iyileştiremediği durumlarda hastanın ocaklıyı iki kere daha ziyaret etmesi gerekir. Hasta ilk olarak hangi gün sağaltıma gelmiş ise diğer haftalarda da aynı gün gelip tedavi olur. Mahalledeki ocakların genel olarak tedavi sonrasında uygulanması gereken kurallarının olduğu tespit edilmiştir. Ocaklılar, tedavi sürecinde kullanılan bir ürünün hasta tarafından sokağa atılmasını, kurutulmasını ya da tüketilmesini talep edebilmektedir. Bunun yanında ocak suyu ve ekmeği hemen hemen tüm ocaklarda ikram edilen ve tüketilmesi gereken ürünler olarak görülür. Tedaviden sonra perhizin verildiği tek ocak ise yılcıncık ocağıdır.

Akin Mahallesi'nden tespit edilen sağaltma ocakları, yüzlerce yıllık yaşantıya, gelişmelere, inanış ve teknolojideki değişmelere rağmen bireylerin geleneksel tedavi yöntemlerine hâlen müracaat ettiklerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bugün nasıl ki Eskişehir il merkezinde muayenehanelerin çok olması nedeniyle halk arasında "Doktorlar Caddesi" olarak tabir edilen sokakta hekimler uzmanlık alanları dâhilinde hasta kabul ediyorsa, Akin Mahallesi'ndeki Tatarlar Sokağı'nda da ocaklılar, önceki kuşaktan devraldıkları bilgileri kullanarak hasta kabul etmekte ve tedavi uygulamaktadır. Tatarlar Sokağı'nın yanı sıra mahalledeki hemen her sokakta bir ocağın bulunması da Alevi-Bektaşî inanç yapısına sahip olmaları nedeniyle kapalı/yarı kapalı bir toplum hayatı süren Türkmen boyunun, ocak kurumuna ihtiyaç duyması ve sahip çıkmasının göstergesidir.

Elektronik kültür ortamının en önemli aygıtlarından olan televizyon ve internet aracılığıyla insan sağlığı konusundaki bilgilenmenin artması ve bugün modern tıbbın sağladığı imkânlarla erişimin daha kolay olması nedeniyle mahalle halkının ocaklık kurumuna duyduğu adanmışlık, günümüzde eski gücünde değildir. Bunun yanı sıra bugün yeni nesil, büyük oranda üniversite eğitimi almak ve çalışmak için mahalleden çıkmakta, yerli halk daha kaliteli bir yaşam ve çocuklarına daha iyi eğitim imkânı sağlayabilmek için kent merkezine taşınmaktadır. Bu nedenle, mahallede yer alan birçok ocak, ocağı sürdüreceği yeni ocaklılar bulma konusunda endişelidir. El alma/verme geleneğinin gençler tarafından çok fazla kabul görmemesi de ocağın aktarımı konusunda bir problemdir. Dolayısıyla ocaklık geleneği ve tedavi uygulamalarının kayıt altına alınarak incelenmesi; Türk kültürüne hizmet etmenin yanı sıra geleneksel olanın da modernle bir arada yaşatılmasına vesile olması bakımından önemlidir. Bugün halk hekimliği içerisinde sağaltma

merkezleri olarak görev yapan ocak ve ocaklıların bilgi, deneyim ve tecrübelerinden tamamlayıcı tıpta da yararlanılması geleneğin sürekliliği adına olumlu bir gelişmedir.

Kaynakça

- Acıpayamlı, Orhan (1969). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVI(1-2): 1-9.
- Acıpayamlı, Orhan (1989). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 1988)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1-9.
- Aça, Mustafa & Yolcu, Mehmet Ali (2022). “A Form of Traditional Treatment Guided by a Family Narrative: Alazlama”. *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu*. Ed. Mustafa Aça & Mehmet Ali Yolcu. Çanakkale: Paradigma Akademi, 423-432.
- Akpınar, Bahar (2020). *Sağlık-Kültür İlişkisi Ekseninde Ocak Kültürü ve Halk Hekimliği: Eski-Aksaray Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Araz, Rifat (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Arslan, Mine (2020). *Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar: Karaman Yöresi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ateş, Fatma (2015). *Adana Halk Hekimliğine Bağlı Ocak Kültü*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysan, Münire (2016). *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boratav, Pertev Naili (2016). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Bilge Su.
- Çınar, Ali Abbas (2007). *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*. Muğla: Muğla Belediyesi Yayınları.
- Duvarcı, Ayşe (1990). “Halk Hekimliğinde Ocaklar”. *Mili Folklor Dergisi*, 7: 34-38.
- Erol Çalışkan, Şerife ve Çanlı, Erol (2019). “Manisa Selendi İlçesinde Sağıltma Ocakları”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(25): 50-70.
- Hufford, David (2007). “Halk Hekimleri”. *Milli Folklor Dergisi*, 19: 73-80.

- Kalafat, Yaşar (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kaya, Muharrem (2001). "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğindeki İzleri". *Folklor/Edebiyat Dergisi*, VII: 25.
- Köprülü, Mehmet Fuat (2004). *Edebiyat Araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, Satı (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükbasmacı, Gülten Gönül (2000). *Kastamonu'da Halk Tababeti İnanış ve Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Örnek, Sedat Veyis (1973). *Budunbilim Terimler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, Tuba (2012). *Geleneksel Tıptan Modern Tıbbi Ocaklık Kurumu: Ankara İli Çubuk İlçesi Örneği*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şar, Sevgi (1992). "Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar". *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri C. IV. Gelenek Görenek ve İnançlar (Antalya, 1991)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 241-248.
- Şen, Serkan (2007). *Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanyu, Hikmet (1982). "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma". *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek ve İnançlar)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MFAD Yayınları, 479-495.
- Tekel, Fatih (2021). *Kırıkkale Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Türbeler*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- URL-1: www.nufusune.com/seyitgazi-ilce-nufusu-eskisehir (19.02.2023).
- Ülkütaşır, Şakir (1975). "Sinop, Samsun ve Çevrelerinde Sağlık Hastalık Hakındaki Halk İnançları ile Halk Hekimliğine Ait Bir Araştırma Kadrosu". *I. Uluslararası Türk Folkloru Semineri Bildirileri (İstanbul 1974)*. Ankara: MFAD Yayınları.

Ek 1. Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Nurhayat Çınar, 1980 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 12.03.2021).
- KK-2: Fadime Bulduk 1953 doğumlu, ilkokul mezunu, market işletmecisi, Eskişehir. (Görüşme: 12.03.2021).
- KK-3: Sevil Coşkunpınar, 1982 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 15.03.2021).
- KK-4: Hacer Dutlu, 1957 doğumlu ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 15.03.2021).
- KK-5: Selver Gök, 1971 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 17.03.2021).
- KK-6: Nazik Çam, 1960 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 17.03.2021).
- KK-7: Halime Çam, yaşını bilmiyor, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 20.03.2021).
- KK-8: Fadime Biricik, 1966 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 20.03.2021).
- KK-9: Şükriye Işık, 1967 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 21.03.2021).
- KK-10: Ünzile Coşkunlar, 1961 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Eskişehir. (Görüşme: 21.03.2021).

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarların Notu: Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından desteklenen 202019010 kodlu proje verilerinden üretilmiştir.

Finansman: Bu çalışma, 202019010 proje kodu ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Destek ve Teşekkür: Çalışmayı destekleyen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkür ederiz.

Etik Kurul Belgesi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Etik Kurulu; Proje Kodu: 202019010.

Katkı Oranı Beyanı: Proje verilerinden hareketle yazılmış olan makalenin saha araştırmalarının deşifresi Zülal Söğüt, elde edilen verilerin inceleme ve değerlendirmesi Aslı Büyükokutan Töret tarafından yapılmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Authors’ Note: *This article was produced from project data coded 202019010 supported by Eskişehir Osmangazi University.*

Funding: *This study was supported by Eskişehir Osmangazi University Scientific Research Projects Coordination Unit with project code 202019010.*

Acknowledgement: *We would like to thank Eskişehir Osmangazi University Scientific Research Projects Coordination Unit for supporting the study.*

Ethics Committee Approval: *Eskişehir Osmangazi University Ethics Committee; Project Code: 202019010.*

Author–Contributions Statement: *The field research of the article, which was written based on the project data, was deciphered by Zülal Söğüt, and the analysis and evaluation of the obtained data was made by Aslı Büyükokutan Töret.*

Declaration of Conflicting Interests: *The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*